

УКРАЇНСЬКІ ОЙКОНІМИ НА -АНИ (-ЯНИ) КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

Серед різноманітних словотвірних моделей ойконімів України чільне місце належить назвам поселень на -ани (-яни) (< псл.-*jane/*jene). Це одна з найдавніших формацій українського ойконімікону, утворена на загальнослов'янському мовному ґрунті, яка сягає своїми коренями ще праслов'янського періоду [12: 137; 9: 12].

Походження, хронологія, семантично-структурна характеристика, територіальне поширення цих назв давно привертало увагу українських дослідників, але, на жаль, об'єктом спеціального монографічного дослідження ойконіми названої словотвірної моделі ще не були.

Детальний аналіз топонімів на -ани (-яни) на загальнослов'янському фоні здійснив чеський ономаст Я.Спал [11: 5-133]. Він вважав, що чеські ойконіми на -ани (-яни) походять від множинної форми назв мешканців певних місцевостей з суфіксом -ан, пор. *vesničan* "мешканець села", *dolínan* "житель долини", *visočan* "житель підвищення, височини". Польський ономаст В.Ташицький визначав такі назви як етнічні. Первісно вони були назвами етнічних груп людей, тобто означали меншу чи більшу групу людей, назва яких мотивована характером місцевості, яку вони заселяли, або з якої походили [13: 244]. Такі ойконіми він пропонував називати ще локально-етнічними.

Топоназви з суфіксом -ани (-яни), що первісно означали жителів даної місцевості, виділяє у словотвірній системі української актової мови XIV-XVст. історик мови Л.Л.Гумецька [4: 53]. Як "етнічні" назви, що первісно означали людей за даними властивостей і характеру землі, яку вони освоювали, а пізніше – закріплювалися за місцем, на якому осідали люди, визначає ойконіми на -ани (-яни) О.А.Купчинський [9: 47, 93]. Ю.О.Карпенко

кваліфікує такі утворення як топоназви, що історично є назвами мешканців певної території за якоюсь прикметою цієї території [7: 17].

Аналізуючи ойконімію Опілля, В.В.Котович відносить назви на -ани (-яни) до первинних назв поселень, що виникли шляхом топонімізації множинних апелятивних назв на означення групи людей за характером чи якимись іншими особливостями місцевості, на якій вони оселилися, або від назв поселень, з яких вони прибули [8: 6].

На означення топоназв на -ани (-яни) Д.Г.Бучко ввів термін „відетнонімні назви”. Вони вказують на походження, спосіб заселення певної території та інші ознаки і утворені шляхом топонімізації етнонімних назв найменувань жителів [3: 20-22]. Як зазначає Д.Г.Бучко, українські назви цієї моделі найчастіше вживаються у топонімії Буковини, Покуття, Бойківщини, Наддністрянщини, але майже не зустрічаються в гористій місцевості, через те, що вона непридатна для господарювання на одній площі великих груп людей, назви яких виступають мотивуючими для даного типу ойконімів [2: 86].

На сучасному етапі українські ономасти кваліфікують ойконіми на -ани (-яни) як відетнонімні назви та назви поселень, що пов’язані з назвами людей за місцем їх походження або проживання, і зараховують їх до назв поселень доойконімного рівня деривації [1: 10-13].

Українські назви поселень на -ани (-яни) Карпатського регіону (у межах Закарпатської області, частини Львівської, Івано-Франківської, Чернівецької областей) є малочисельними. Вони становлять 8% назв на -ани (-яни) всієї території України.

Щоб дослідити становлення ойконімів зазначеного типу у Карпатському регіоні, розглянемо їх походження, спираючись на дані історичних пам’яток XIV-XIXст.

Цінні відомості про функціонування досліджуваних назв містяться у джерелах: “Arhiwum... Sanguszków”, “Архив Юго-Западной России”, “Akta Grodzkie i Ziemskie...” та ін. Сучасні найповніші списки назв поселень з цієї території засвідчені у довідниках адміністративно-територіального устрою

України з 1946, 1966, 1986 рр. Згідно з їх даними у досліджуваному регіоні ми зафіксували 30 ойконімів на -ани (-яни).

За семантикою твірних основ ойконіми на -ани (-яни) поділяємо на:

А. Відпатронімі (родові) ойконіми.

Це ойконіми, мотивовані особовими назвами. За семантикою базових назв ми поділяємо їх на: 1) деривати від слов'янських автохтонних відкомполітих особових назв; 2) деривати від слов'янських автохтонних простих відапеліативних особових назв.

Детальніше розглянемо назви кожної з виділених груп.

1.1. Ойконіми, що походять від патронімів, мотивованих слов'янськими автохтонними іменами-комполітатами:

Дрогомирчани(с., Тисм. ІФ), 1531 – **Drohomirczany** [AS V: 249]; 1785-1788, 1819-1820 – **Drohomirczany** [ЙФМ: 107]; 1931 – **Дрогомирчани** [СШ: 128]. – Від *драгомирчани* “рід чи піддані Драгомирка”, ОН Драгомирко – суфіксальний комполіт: Драгомирко < Драгомиръ < *Дрогомир; Drogomir [М: 83]; Драгомиръ [5: 39].

Добростани(с., Явор. Лв), 1402 – **Dobrostany** [AS I : 23]; 1415 – in **Dobrestany** [AGZ IV: 89]; сер.XVI ст. – **Добростани** [Ж VII : 260]; 1785-1788, 1819-1820 – **Dobrostany** [ЙФМ: 102]; 1931 – **Добростани** [ЛШ: 51]. Від *добростани* “рід чи піддані Добростана”, ОН Добростан, пор. Dobrosław, Dobromir [М: 81], Dobrostoј [Sv: 86].

Горожани(с., Самб. Лв), 1846 – **Горожани** [ІМСУ Лв: 17]. – Від *горожани* “рід чи піддані Города”, ОН Городъ – гіпокористичне похідне, що виникло шляхом усічення слов'янських автохтонних особових власних імен-комполітів з препозитивним компонентом Город- типу Городислав [Мор: 62], (див. [10: 80]). Можливо, походить від *город* (заст.розм.) “місто” – *горожани* “люди, які переселилися, прийшли з міста” [ЕСУМ I : 571], пор. псл. *gordъ – “обгороджене місце”

Горяни(с., Ужг. округа Зк) [Укр: 692]; 1986р. – приєднано до м.Ужгорода [Укр. АТП: 460]; **Горяни** [ІМСУ Зк: 693]. – Від *горяни* “рід чи

піддані Гора”, ОН Гор – препозитивний компонент Гор[и] у слов’янських автохтонних іменах-компози́тах Горислав, Гористой, пор. Gorislaw [Sv: 76, M: 87], [див. 10: 80]. Можливо, ойконім локально-етнічний. Назва могла виникнути і від найменування людей, які прийшли з гір або оселилися у гористій місцевості.

Верчани(с., Стр. Лв), 1785-1788, 1819-1820 – **Wierczany** [ЙФМ: 5]; 1931 – **Верчани** [ЛШ: 188]; **Верчани** [ІМСУ Лв: 835]. – Від *верчани* “рід чи піддані Верка”, ОН Верко – суфіксальний композит: Верко < Веръ, пор. Верславъ [Мор: 37], Věžislav [Sv: 98] – шляхом усічення слов’янських особових імен-композитів з препозитивним компонентом Вер- [10: 58].

1.2. Ойконіми, що походять від патронімів, мотивованих слов’янськими автохтонними відапелятивними іменами.

Пиняни(с., Самб. Лв), XVI ст. – **Пеняни** [Ж I : 246]; 1785-1788, 1819-1820 – **Piniany** [ЙФМ: 232]; **Пиняни** [ІМСУ Лв: 682]. – Від *пиняни* “рід чи піддані Пиня”, ОН Пинь, Пинько [Бір: 341], пор. ОН Пенанъ [Реєстр: 170].

Мокряни(с., Др. Лв), XVI ст. – Mokrzanу [Ж I: 253]; 1785-1788, 1819-1820 – Mokrzanу [ЙФМ: 201]; **Мокряни** [ІМСУ Лв: 317]. – Від *мокряни* “рід чи піддані Мокрого чи Мокряна”, ОН Мокрий [Бір: 286], ОН Мокрян [Бір: 286]. Можливо, ойконім походить від найменування людей, що оселилися на мокрому ґрунті, пор. мокря́ні (мн.) – “багно” [ЕСУМ III: 499].

Добряни(с., Стр. Лв), 1513 – **Dobrzany** [ŽDz XVIII/I: 144]; 1785-1788, 1819-1820 – **Dobrzany** [ЙФМ: 102]. Первісно – Добрани. Добряни появилoся уже в XVII-XVIII ст. під впливом народноетимологічної асоціації з прикметником *добрий* [10: 255]. Походить від *добрани* “рід чи піддані Добра́на”, ОН Добранъ [Мор: 72], пор. ОН Добря [Туп : 129]. Можливо, ойконім відображає переселенські процеси і є локально-етнічним, якщо походить від найменування людей, що переселилися з с.Добра – відкато́йконім на -ани від НП Добра.

Жигани(с., Міжг. Зк), **Жигани** [ІМСУ Зк: 682]. – Можливо, від *жигани* “рід чи піддані Жига”, ОН Жиха [Туп: 151], ОН Жигаль [Туп: 149], ОН Жигун

[Бір: 150]. Навряд чи назва походить від ОН Жи-хъ [5: 89], що є складовою частиною композитних слов'янських автохтонних імен Жи[рославъ], Жи[диславъ]. Пор. також *жиган* “баламут; п'яниця, франт” і *жигун* “жвавий, швидкий; ябедник” [ЕСУМ II: 52], – можливо, ойконім невідпатронімний, утворений від апелятива за аналогією.

Дубляни(сmt., Самб. Лв), 1846 – **Дубляни** [Сел РУ 1826-1849: 421]; 1785-1788, 1819-1820 – **Dublany** [ЙФМ: 108]; **Дубляни** [ІМСУ Лв: 683]. – Від *дубляни* “рід чи піддані Дуба”, ОН Дубъ [Туп : 194]. Можливо, назва мотивована характером місцевості поселення, зокрема, особливостями рослинного покриву, і кваліфікується як локально-етнічна.

Б. Відетнонімні (або локально-етнічні) ойконіми.

Це назви, що виникли внаслідок топонімізації множинних апелятивних назв на означення групи людей за різними їх характеристиками. З репрезентованих у Карпатському регіоні відетнонімних назв на -ани (-яни) виділено структурно-семантичні групи.

1. Назви, що вказують на характер місцевості.

Добрівляни(с., Др.. Лв), 1494 – **Dubrowlany** [AGZ IV: 206]; **Добрівляни** [ІМСУ Лв: 318]. **Добрівляни**(с., Стр. Лв), 1931 – **Добрівляни** [ЛШ: 189]; **Добрівляни** [ІМСУ Лв: 837]. **Добровляни**(с., Кал. ІФ), XVI ст. – **Дубровляни** [Ж I : 93], 1648-1649 – **Добровляни** [Ж IV : 177]. **Добровляни**(с., Тисм. ІФ), 1931 – **Добровляни** [СШ: 136]. – Від *дубровляни* “люди, які оселилися у діброві, дубовому лісі; у лісі”. Псл. *dqbrava* (*dqbrova*) – початкове значення “заглибина, яма, долина, яр > густий ліс, який часто ріс у долинах” [ЕСУМ II: 20, 84].

Вікняни(с., Тлум. Стн) [Укр: 517], 1785-1788, 1819-1820 – **Okniany** [ЙФМ : 57], 1847-1849 – **Вікняни** [Сел РУ 1826-1849: 249, 325]; 1931 – **Окняни** [СШ : 143]. – Від *окняни*, пор. “вікно – місце в болоті, не заросле водоростями; місце, де вирує вода” [ЕСУМ I: 398].

Коритняни(с., Ужг. Зк), **Коритняни** [ІМСУ Зк : 693]. Ймовірно, назва поселення походить від апелятива *коритняни* “люди, які оселилися поблизу

річки, яру або у долині, у яру”, пор. псл. *koryto* – “річище, яр” [ЕСУМ III: 21], коритня – русло річки, ложбина, довга яма, долина з похилими берегами” [6: 111-112]. Можливо, назва походить від *коритняни* “рід чи піддані Корита”, ОН Корито, Коритко [Туп: 201].

Берестяни(с., Самб. Лв), 1785-1788, 1819-1820 – **Brześciany** [ЙФМ: 26]; **Берестяни** [ІМСУ Лв: 682]. – Від апелятива *берестяни*, в основі якого лежить вказівка на характер рослинного покриву місця проживання людей, пор. берест «в’яз» [ЕСУМ I: 174]. Можливо, походить від ОН Бераст [Бір: 52] – *берестяни* “рід чи піддані Береста”.

Вільшани(с., Хуст. Зк), **Вільшани** [ІМСУ Зк: 742]. – Від апелятива *вільшани* “люди, які оселилися у вільховому лісі, гаю”, пор. вільха, вільшняк – “вільховий гай” [ЕСУМ I: 400].

Піщани(с., Стр. Лв), **Піщани** [ІМСУ Лв : 835]. – Від апелятива *піщани* – люди, які оселилися, живуть на піщаному ґрунті. Менш ймовірно – “рід чи піддані Піщана”, пор. ОН Піщан [Бір: 325].

Озеряни(с., Тлум. ІФ), 1588 – **Озеряни** [Арх ЮЗР I/ I: 238]; 1649-1651 – **Озеряни** [Ж V: 33]; 1785-1788, 1819-1820 – **Jezierzany** [ЙФМ: 217]; **Озеряни** [СШ: 143]. – Від *озеряни* “люди, які оселилися, живуть біля озера” – вказує на властивості водного режиму місця поселення.

Представлені ойконіми на -ани (-яни) за характером твірних основ в основному однорідні – походять від іменників, які є найменуваннями людей за характером місцевості, де вони оселилися або звідки прийшли.

2. В ойконіміконі Карпатського регіону представлені назви на -ани (- яни), утворені від прийменникових конструкцій (одиничні приклади).

Залужани(с., Др. Лв), **Залужани** [ІМСУ Лв: 322]. **Залужани**(с., Самб. Лв), **Залужани** [ІМСУ Лв: 685]. – Від *залужани* “люди, які оселилися за лугом чи прийшли з-за луга”, пор. псл. **lŏgъ* “кривизна, зниження поверхні землі; низький ліс, прибережні зарості, болото” [ЕСУМ III : 298].

Піддністряни(с., Жидач. Лв), 1649-1651 – **Піддністряни** [Ж V : 254, 276]; 1785-1788, 1819-1820 – **Піддністряни** [ЙФМ: 234]; 1931 – **Піддністряни**

[ЛШ: 356, 363]; **Піддністриани** [ІМСУ Льв: 356, 363]. Від *піддністриани* “люди, які оселилися під Дністром чи ті, що прийшли з-під Дністра” – вказує на особливості географічного розташування поселення.

Задністриани(с., Самб. Льв), **Задністриани** [ІМСУ Льв : 678, 687]. – Від апелятива *задністриани* “люди, які оселилися за Дністром”. Можливо, відображає переселенські процеси – вказує місце, звідки йшло переселення “з-за Дністра”. Можливо, ойконім утворений за аналогією. Пор. Піддністриани.

3. Назви, що вказують на переселенців з інших населених пунктів чи місцевостей.

Тисменичани(с., Надв. ІФ), 1404 – **Тисменчани** [Р : 68]; **Тисьменичани** [Арх ЮЗР І/IV: 557]; 1858 – **Тисьменичани** [Сел. РУ 1850-1861: 169-171]; 1785-1788, 1819-1820 – **Tysmieniczany** [ЙФМ: 304]; 1931 – **Тисьменчани** [СШ: 139]. – Від *тисменичани* – “переселенці з м.Тисмениця”.

Саночани(с., Старосамб. Льв), 1649 – **Саночани** [Ж V: 63]; 1785-1788 – **Sanoczany** [ЙФМ: 270]; **Саночани** [ІМСУ Льв: 783]. – Можливо, від польського топоніма Сянок (Санок) – *саночани* “переселенці з міста Санок”.

Луквяни(с., Галицьке староство), сер. XVI ст. – **Луквяни** [Ж VII: 172]; XVI – **Луквани** [Ж I : 96]. Від назви р.Луква – *луквяни* “поселенці над річкою Луква”.

Монастирчани(с., Богород. ІФ), 1648 – **Монастирчани** [Ж IV: 278]; 1785-1788, 1819-1820 – **Manasterczany** [ЙФМ: 202]; 1931 – **Монастирчани** [СШ: 139]. Назва могла виникнути від найменування людей, що переселилися з сіл Монастирець чи Монастирище, однак останні поселення згадуються в документах значно пізніше Монастирчан, тому виводимо назву від найменування людей, які належали до монастиря, були монастирськими людьми [2: 85].

Старі Богородчани(с., Богород. ІФ). Первісно – Богородчани; походить від назви переселенців з села Богородичин [3: 53].

Липовани(с., Вижн. Чрв). – Від назви російських старообрядців – так званих *липован*, які у XVII ст. переселились на територію Буковини. Назву присвоїло селу навколишнє місцеве населення [7: 28].

Таким чином, більшість ойконімів на -ани (-яни) Карпатського регіону сформувалась на основі назв людей, найменування яких визначалося характером місцевості, на якій вони оселялися або з якої походили. Зафіксовано 20 таких назв. Топонімів, мотивованих особовими назвами, є 10.

Найчисленнішими є відапелятивні ойконіми, в основу яких лягли назви, що вказують на природно-географічні особливості навколишнього середовища – 10 назв. Широко представлені назви, які відображають переселенські процеси – 6 одиниць. Відантропонімні назви на -ани (-яни) – це утворення від слов'янських автохтонних особових імен-комполітів (5) та слов'янських автохтонних імен відапелятивного походження (5).

На території Карпат і прилеглих територій міститься невелика кількість ойконімів на -ани (-яни) порівняно з ареалом поширення назв цієї моделі на теренах України. Спостереження засвідчують, що у гористій місцевості їх немає. Більшість із них зафіксовано у Прикарпатті та Закарпатті. Ймовірно, ці райони заселялися раніше, ніж інші території Карпатського регіону.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бучко Д.Г. Класифікація ойконімів України (словотвірно-мотиваційний аспект)// Наукові записки Кіровоградського ун-ту. Серія: Філологічні науки. – В. 37. – Кіровоград, 2001.– С.10-13.
2. Бучко Д.Г. Ойконіми Покуття на -ани, -яни на загальнослов'янському фоні// Наукові записки Тернопільського педагогічного ун-ту. Серія: Лінгводидактика. – Вип. I. – Тернопіль, 1997. – С.83-86.
3. Бучко Д.Г. Походження назв населених пунктів Покуття. – Львів, 1990.
4. Гумецька Л.Л. Нарис словотворчої системи української актової мови XIV-XV ст. – К., 1958.
5. Демчук М.О. Слов'янські автохтонні особові власні імена в українській антропонімії XIV-XVIIст. – К., 1988.
6. Дзендзелівський Й.О. Спостереження над українськими народними назвами гідрорельєфу// Onomastika. Pismo poświęcone nazewnictwu geograficznemu i osobowemu. R.XVII. Zeszyt 1-2.– Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk, 1972. – С.109-151.
7. Карпенко Ю.О. Топонімія Буковини. – К., 1973.
8. Котович В.В. Ойконімія Опілля XII-XVII ст.: Автореферат. – Івано-Франківськ, 2000.
9. Купчинський О.А. Найдавніші слов'янські топоніми як джерело історико-географічних досліджень (географічні назви на -ичі).– К., 1981.
- 10.Худаш М.Л. Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів (утворення від слов'янських відкомполітичних скорочених особових власних імен). – К., 1995.
- 11.Spál J. Mistní jména obyvatelská na -any// Sborník vyšší školy pedagogické v Plzně, 1958. – S. 5-133.
- 12.Šmilauer V. Chronologie osobních a místních sufixů v českých místních jménech// I Międzynarodowa slawistyczna konferencja onomastyczna. – Wrocław etc., 1961.
- 13.Taszycki W. Rozprawy i studia polonistyczne. I. Onomastyka. – Wrocław – Kraków, 1958.

ДЖЕРЕЛА

Арх ЮЗР	Архив Юго-Западной России, издаваемый Временной комиссией для разбора древних актов. – К., 1859-1914. – Ч. I-VIII.
Бір	Бірыла М.В. Беларуская антрапанімія. II. Прозвішчы, утвораны ад апелятыўнай лексики. – Мінськ, 1969.
ЕСУМ	Етимологічний словник української мови: У 7т. – К., 1982-2003. – Т. I-IV.
Ж	Жерела до історії України-Руси. – Львів, 1895-1900. – Т. I-III; Львів, 1903. – Т. VII.
ІМСУ Зк	Історія міст і сіл УРСР. Закарпатська область. – К., 1969.
ІМСУ Лв	Історія міст і сіл УРСР. Львівська область. – К., 1968.

ЙФМ	Йосифінська (1785-1788) і Францисканська (1819-1820) метрики. Перші поземельні кадастри Галичини. Показчик населених пунктів. – К., 1965.
К	Українські Карпати. Топографічна карта. – К., 2001.
ЛШ	Шематизм ... Львівської єпархії на рік 1931-1932. – Львів, 1931.
Мор	Словянский именовослов, или собрание словянских личных имен в алфавитном порядке, составлен. ... Морошкиным. – СПб., 1867.
Р	Розов В. Українські грамоти XIV в. і половина XV в. – К., 1928. – Т. I
Реєстр	Реєстра всего Войска запорожского, составленные 1649 года... О.М.Бодянским. – М., 1875.
Сел РУ	
1826-1849	Селянський рух на Україні 1826-1849 рр. – К., 1985.
Сел РУ	
1850-1861	Селянський рух на Україні 1850-1861. – К., 1988.
СШ	Шематизм... єпархії Станіславівської на рік 1931. – Станіславів, 1931.
Туп	Тупиков Н.М. Словарь древнерусских личных собственных имен. – СПб., 1903.
Укр	Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ. – К., 1947.
Укр АТП	Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ. – К., 1987.
AGZ	Akta Grodzkie i Ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej... . – Lwów, 1868-1875. – Т. I-V.
AS	Archiwum książąt Lubartowiczów Sanguszków... . – Lwów, 1887-1910. – Т. I-VII.
M	Malec M. Budowa morfologiczna polskich złożonych imion osobowych. – In.: Prace onomastyczne. – Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk, 1971. – №17.
Sv.	Svoboda J. Staročeská osobní jména a naše příjmení. – Praha, 1964.
ŽDz	Žródla dziejowe. – Warszawa, 1902, – Т. XVIII, – Cz.I.

СКОРОЧЕННЯ

Богород.	– Богородчанський район	ОН	– особова назва
Вижн.	– Вижницький район	пор.	– порівняйте
Гор.	– Городоцький район	псл.	– праслов'янське
див.	– дивіться	р.	– річка
Др.	– Дрогобицький район	с.	– село
Жидач.	– Жидачівський район	Самб.	– Самбірський район
Зк	– Закарпатська область	смт.	– селище міського типу
ІФ	– Івано-Франківська область	Старосамб. –	– Старосамбірський район
		Стн.	– Станіславівська область
Кал.	– Калуський район	Стр.	– Стрийський район
Лв	– Львівська область	Тисм.	– Тисменицький район
м.	– місто	Ужг.	– Ужгородський район
Міжг.	– Міжгірський район	Хуст.	– Хустський район
мн.	– множина	Чрв	– Чернівецька область
Надв.	– Надвірнянський район	Явор.	– Яворівський район
НП	– населений пункт		